

DE ROOFVOGELS VAN WESTSTELLINGWERF

Tom Jager & Thijs van Galen

Al jaren worden de roofvogels in Weststellingwerf gevolgd door de WRN-afdeling Weststellingwerf die ook bij de FFF aangesloten is. Voor 1993, al vanaf de tachtiger jaren, werd er vooral door Johan Krol veel roofvogelonderzoek gedaan in de Stellingwerven. Sinds 1993 gebeurt dit door een wisselende groep enthousiaste mensen in een vastomlijnd gebied. Dit onderzoeksgebied is in 1998 uitgebreid. Het onderzoek richt zich vooral op de broedvogels. De nesten worden opgezocht en de jongen worden geringd. Hoofddoel is het in de gaten houden van de populatieontwikkeling en roofvogelvervolg te voorkomen. In dit artikel wordt de broedvogelpopulatie van het onderzoeksgebied, dat bijna de hele gemeente Weststellingwerf omvat, van 1998 tot en met 2004 beschreven. Ook andere gegevens, zoals terugmeldingen van geringde vogels, worden in het artikel beschreven. Buiten de broedvogels zijn bovendien gegevens verzameld over volgroeide Buizerds en Torenvalken buiten het broedseizoen.

Inleiding

Weststellingwerf is een rijke en gevarieerde gemeente wat natuur betreft: open gebied met boomwallen, bos, rietlanden en moerasbossen. Voor verschillende roofvogelsoorten is dit een aantrekkelijk biotoop. Wat de broedvogels betreft is de Buizerd de algemeenste en de Boomvalk de zeldzaamste roofvogel. Alle soorten komen in wisselende aantallen voor. Sommige soorten nemen in aantal toe en andere nemen in aantal af. Alle gegevens worden op nestkaarten genoteerd en naar SOVON opgestuurd, waar Rob Bijlsma ze in zijn jaarlijkse roofvogelverslag in De Takkeling verwerkt.

Het onderzoeksgebied

Het gebied dat sinds 1998 wordt onderzocht heeft een oppervlakte van ongeveer 13.000 hectare en bestrijkt een groot gedeelte van de gemeente Weststellingwerf in Zuidoost-Fryslân. Het grootste deel, ongeveer 80%, bestaat uit agrarisch gebied op veengrond: graslanden met hier en daar wat bouwland. De graslanden op veen zijn vrij open met hier en daar wat bosjes (vooral in het westelijke deel van het onderzoeksgebied). Het agrarische gebied op de zandgronden (meer in het oostelijke deel) heeft veel meer een wat besloten karakter met vrij veel boomwallen, bosjes en bossen. Ongeveer 15% is natuurgebied met de Lendevallei in het zuiden, de Tjongervallei in het noordoosten, de Brandemeer in het westen (de Rottige Meenthe valt buiten het onderzoeksge-

Jonge Havik, in afwachting om geringd te worden

foto: Alexander Rozema

bied) en vooral op de zandgronden in het oosten en zuiden diverse bossen en bosjes. Bebouwing in de vorm van dorpen, wegen e.d. zal circa 5% van de oppervlakte beslaan met Wolvega als grootste kern. Van noord naar zuid loopt de snelweg Leeuwarden-Zwolle (A32) en tevens de spoorlijn, en van west naar oost de Stuyvesantweg, oostelijk van Wolvega overgaand in de Stellingeweg.

Broedvogels

De aantallen broedvogels in tabel 1 zijn bijna alle gebaseerd op nestvondsten. Territoriale paren die geen nest hadden

zijn niet meegerekend. Bij de Bruine kiekendief betreft het meestal duidelijke aanwijzingen van broeden, zoals nestbouwende en/of prooiaanvoerende paren. Nesten worden doorgaans niet bezocht in verband met verstoringengevaar. De Kerkuil is in het onderzoeksgebied goed vertegenwoordigd met ongeveer 22 paar in 2002, maar wordt niet in het overzicht vermeld omdat de Werkgroep Kerkuilen van de BFWW zich daarmee bezighoudt.

Geringde nestjongen

In de periode van 1993 tot en met 2002

Tabel 1. Aantal nesten per roofvogel- en uilensoort in het onderzoeksgebied Weststellingwerf in 1998-2004.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bruine kiekendief	4	6	5	5	6	3	4
Havik	12	12	13	10	13	14	12
Sperwer	6	10	6	7	7	8	8
Buizerd	36	50	49	39	53	46	58
Torenvalk	12	14	16	13	7	6	9
Boomvalk	2	3	3	3	3	3	2
Ransuil	5	7	5	3	3	2	3
Steenuil	3	3	3	6	3	3	3

Tabel 2. Aantal geringde nestjongen per roofvogelsoort in de periode 1998-2004, inclusief het aantal terugmeldingen.

	Geringd	Terugmeldingen
Bruine kiekendief	6	0
Havik	146	10
Sperwer	118	11
Buizerd	388	36
Torenvalk	257	15
Boomvalk	6	0
totaal	921	71

zijn door Tom Jager en (vanaf 1996 ook door) Thijs van Galen 921 nestjongen geringd van de verschillende soorten. Hiervan wordt een overzicht gegeven in tabel 2, waarin ook het aantal terugmeldingen is opgenomen. Bij terugmeldingen gaat het meestal om vogels die dood terugggevonden zijn, maar een enkele keer zijn ze gevangen of gevonden en weer losgelaten.

Bruine kiekendief

In de periode van 1998 tot en met 2002 ligt het aantal broedparen tussen de 4 en 6 paar (zie tabel 3). Dit zijn vooral vogels van de Brandemeer, waarvan de populatie lijkt terug te lopen. In het verleden was ook de Lendevallei aantrekkelijk, maar dit gebied verboost en verruigt steeds meer en wordt daardoor minder aantrekkelijk voor Bruine kiekendieven. Zo nu en dan komen hier nog 1 of 2 paartjes tot broeden. Er is niet veel bekend over het aantal uitgevlogen jongen, omdat de nesten meestal niet worden opgezocht in verband met predatiegevaar. Landelijk wordt het aantal broedparen van de Bruine kiekendief geschat op 1.300 tot 1.450 paar (SOVON 2002).

Havik

Waarschijnlijk is de Havik pas sinds eind jaren '70 begin jaren '80 broedvogel van

de Stellingwerven. De vogel broedt hier nu veel in moerasbossen, maar ook in de bossen en bosjes op de zandgronden. Van 1998 tot en met 2004 was het aantal broedparen vrij stabiel met minimaal 10 en maximaal 13 (tabel 3). In bepaalde jaren komen sommige Haviken niet tot broeden, maar zijn dan wel in het territorium aanwezig. Waarschijnlijk hangt dit samen met een ongunstige voedselsituatie. Al met al doet de Havik het goed in het onderzoeksgebied en de kans op een

ontmoeting is in Weststellingwerf vrij groot. In Nederland is de Havik met 1.800 tot 2.000 paar een vrij schaarse broedvogel (SOVON 2002).

Aantal terugmeldingen: 10 (waarvan 8 mannetjes).

Maximale afstand van ringplaats: 55 km (Sleen, Drenthe).

Richting: Opvallend veel zijn uit het noorden teruggemeld.

Aantal dagen na ringdatum: De oudste vogel was 1.659 dagen (ouder dan 4 jaar).

Sperwer

Voor de Sperwer was 1999 een topjaar met tien broedparen (tabel 3). Het feit dat dat aantal in 2000 weer minder was, heeft waarschijnlijk te maken met houtkap, waardoor de Sperwers hun heil ergens anders moesten zoeken. Als broedvogel zijn ze in Weststellingwerf vooral aanwezig in naaldbossen op de zandgronden, terwijl ze in de moerasbossen bijna niet worden aangetroffen. De Sperwer komt verspreid over Nederland voor als broedvogel en het aantal broedparen wordt geschat op 4.000 (SOVON 2002).

Aantal terugmeldingen: 11

Maximale afstand van ringplaats: De maximale afstand is 36 km (Zuidwolde, Drenthe).

Veldmuis, belangrijke voedselbron voor Buizerd en Torenvalk

foto: Marten Zijlstra

Tabel 3. Broedgegevens van roofvogels in Weststellingwerf in de periode 1998-2004. Volledig onderzochte nesten betreffen nesten die op eieren en jongen gecontroleerd zijn. Het aantal uitgevlogen jongen is vastgesteld op basis van succesvolle nesten.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bruine kiekendief							
totaal aantal territoria	4	6	5	5	6	4	5
zeker mislukte broedgevallen	1	1	1	0	1	0	0
Havik	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
totaal aantal nesten	12	12	13	10	13	14	13
mislukte broedgevallen	2	1	3	2	4	7	2
volledig onderzochte nesten	4	7	8	4	7	5	6
gemiddeld aantal eieren	4,00	3,00	2,75	3,50	3,14	3,80	3,70
gemiddeld aantal uitgevlogen jongen	3,25	2,57	2,62	3,25	2,57	3,20	3,70
Sperwer	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
totaal aantal nesten	6	10	6	7	7	8	8
mislukte broedgevallen	0	2	1	2	1	3	3
volledig onderzochte nesten	3	5	4	4	6	3	4
gemiddeld aantal eieren	4,66	4,60	4,75	4,50	4,83	4,70	5,30
gemiddeld aantal uitgevlogen jongen	4,66	3,20	4,50	4,50	4,66	4,30	4,50
Buizerd	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
totaal aantal nesten	36	50	49	39	53	46	58
mislukte broedgevallen	5	10	15	6	13	10	5
volledig onderzochte nesten	17	32	20	15	16	17	20
gemiddeld aantal eieren	2,30	2,62	2,30	2,13	2,25	2,50	2,45
gemiddeld aantal uitgevlogen jongen	1,94	2,53	1,60	2,13	1,75	1,80	2,10
Torenvalk	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
totaal aantal nesten	12	14	16	13	7	6	9
mislukte broedgevallen	1	2	7	1	0	0	0
volledig onderzochte nesten	9	6	5	6	5	1	5
gemiddeld aantal eieren	4,66	5,16	5,00	4,22	5,20	5,00	5,80
gemiddeld aantal uitgevlogen jongen	4,33	3,66	3,60	4,22	4,80	5,00	4,80
Boomvalk	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
totaal aantal nesten	2	3	3	3	3	3	2
mislukte broedgevallen	0	1	1	0	1	0	0
minimaal aantal uitgevlogen jongen	2	2	3	4	3	1	2

Richting: Veel zijn uit noordelijke richting teruggemeld.

Aantal dagen na ringdatum: De vogel van de maximale afstand, was ook het oudste; namelijk 2.183 dagen (ouder dan 5 jaar).

Buizerd

De Buizerd is de meest algemene roofvogel in het onderzoeksgebied. Deze komt je op veel plekken tegen als broedvogel, zoals in de (moeras)bossen, in boomwallen in het open landschap en zelfs vlakbij huizen. Ondanks de mindere broedresultaten in sommige jaren is de Buizerd in de periode 1998-2004 in Weststellingwerf toegenomen (tabel 3). Het aantal broedparen wordt landelijk geschat op 8.000-10.000 paar (SOVON 2002).

Aantal terugmeldingen: 36

Maximale afstand van ringplaats: 91 km (De Woude Noord-Holland).

Richting: Divers. Negen maal uit het noorden, zeven maal uit het zuidoosten, vijf maal uit het noordwesten, alle overige richtingen in totaal 15 maal.

Aantal dagen na ringdatum: 2.555 dagen (Hooghalen).

Torenvalk

De Torenvalk is in het verleden jarenlang de meest talrijke roofvogel geweest in de Stellingwerfse contreien. Inmiddels heeft de Buizerd deze positie overgenomen. Sinds het begin van de roofvogelmonitoring in Weststellingwerf is het verloop van de aantallen broedende Torenvalken afgenomen (tabel 3). Gelukkig is het aantal in 2004, na het dieptepunt in 2003,

weer wat toegenomen. De Torenvalk is sterk afhankelijk van het aanbod aan Veldmuizen wat met de wisselende aantallen te maken zal hebben. Landelijk wordt het aantal broedparen geschat op 7.100 paar (SOVON 2002).

Aantal terugmeldingen: 15

Maximale afstand van ringplaats: Maximale afstand Stettin, Polen 570 km.

Richting: Vogels zwerven alle kanten op.

Aantal dagen na ringdatum: De oudste vogel was 1.763 dagen oud (ouder dan 4 jaar).

Boomvalk

In het onderzoeksgebied broedden maximaal slechts drie paartjes (tabel 3), maar mogelijk is een enkel broedgeval over het hoofd gezien. De soort lijkt stabiel.

Vooraf op de flanken van het beekdal van de Linde wordt met wisselend succes gebroed. Ook in het open weidegebied rond Oldelamer zijn broedgevallen vastgesteld. De landelijke tendens is dat bosrijke gebieden op zandgronden worden verlaten en dat de opener gebieden op klei en veen worden ingenomen, dit in verband met predatie door Haviken. In Weststellingwerf wordt nog voornamelijk op zandgrond gebroed, maar mogelijk verandert dat in de toekomst. Over het broedsucces valt niet veel te zeggen in verband met het beperkte aantal gegevens, hoewel de laatste jaren wel steeds jongen uitvliegen. Landelijk wordt het aantal broedparen geschat op 750 tot 1.000 paar en gaat de soort in aantal achteruit (SOVON 2002). Om die reden is de Boomvalk in 2004 als kwetsbare soort opgenomen op de herziene Rode lijst van bedreigde en kwetsbare broedvogels in Nederland.

Ransuil

De Ransuil is een lastige soort om te inventariseren, omdat het een nachttactieve soort is met een zachte roep. Nesten die worden gevonden zijn vaak gelukstreffers. Mogelijk wordt de laatste jaren steeds vaker gebroed in bosjes bij particulieren achter huis of bij boerderij. De grotere bossen zijn minder aantrekkelijk in verband met predatie door Haviken en mogelijk ook door Buizerds. In de onderzoeksperiode lag het aantal vastgestelde broedparen tussen 2 en 7 paar. Over broedsucces kan weinig gezegd worden. Buiten de broedperiode kunnen Ransuilen in roestbomen worden aangetroffen. Midden in Oldelamer staat zo'n roestboom voor verscheidene uilen. Ook in de bossen bij Blesdijke is al eens een roestboom gevonden. Landelijk wordt het aantal broedparen geschat op 5.000 tot 6.000 paar (SOVON 2002). De aantallen nemen af en in 2004 is de Ransuil opgenomen als kwetsbare soort op de herziene Rode lijst van bedreigde en kwetsbare broedvogels in Nederland.

Steenuil

In de onderzoeksperiode waren Steenuilen altijd met 3 tot 4 paartjes aanwezig, met een uitschieter in 2001 met maar liefst 6 broedgevallen. De vogels broeden allemaal ten zuiden van de Linde

Tabel 4. Waargenomen roofvogels op de vaste telroute in Weststellingwerf in de winter van 1997/98.

	8 nov	15 nov	22 nov	6 dec	13 dec	20 dec	27 dec	10 jan	17 jan	26 jan	31 jan	24 feb
Blauwe kiekendief	2	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1
Havik	3	0	2	1	1	0	4	1	1	1	1	0
Sperwer	5	4	2	1	2	1	0	1	0	0	3	1
Buizerd	40	32	29	26	39	35	40	26	26	53	33	25
Torenvalk	8	3	7	4	9	0	8	3	5	5	6	11
Slechtvalk	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Tabel 5. Waargenomen roofvogels op de vaste telroute in Weststellingwerf in de winter van 1998/99.

	21 nov	28 nov	5 dec	22 dec	9 jan	17 jan	31 jan	13 feb
Blauwe kiekendief	2	1	0	0	2	0	0	0
Havik	0	0	1	1	2	1	0	1
Sperwer	1	1	1	3	3	5	1	0
Buizerd	31	25	35	49	39	36	54	35
Torenvalk	10	5	10	8	7	9	10	4

(Steggerda, Blesdijke), meestal in of bij een boerderij. Omdat de gegevens niet goed zijn bijgehouden, kan niet veel gezegd worden over het broedsucces.

In 2001 vlogen tenminste vijftien jongen uit. Het is een soort die op provinciaal niveau goed in de gaten gehouden zal worden. Het is in Fryslân een heel schaarse soort, dus iets om zeer zuinig op te zijn. De aantallen nemen landelijk af en worden geschat op 5.500-6.500 paren (SOVON 2002). Ook de Steenuil staat als kwetsbare soort op de herziene Rode lijst van bedreigde en kwetsbare broedvogels in Nederland.

Roofvogels

buiten het broedseizoen

Naast Buizerd, Havik, Sperwer, Torenvalk, Boomvalk, Bruine kiekendief, Rans-, Steen- en Kerkuil zijn er nog enkele soorten in de onderzoeksperiode in het onderzoeksgebied aangetroffen. Het gaat om de Visarend die jaarlijks tijdens de najaarstrek in Weststellingwerf te zien is en soms ook in de zomer. De Zeearend is een dwaalgast die slechts een enkele keer wordt gezien. Van de Rode en Zwarte wouw worden soms zwervers waargenomen in Weststellingwerf. Van de Wespindief zijn waarnemingen gedaan van overtrekkende exemplaren. De Blauwe kiekendief komt in Weststellingwerf voor als doortrekker en wintergast. Smelleken en Slechtvalk zijn tamelijk zeldzame wintergasten in het onderzoeksgebied en de Velduil is er een zeld-

zame doortrekker.

In de winter van 1997/98 en 1998/99 is 20 keer een vaste route gereden. Startend in Wolvega is de gereden route als volgt: de Meenthe, Oldetrijne, Kerkhofslaan, Oude Maden, Boelstraweg, Nijelamer, Kooiweg, Stelweg, Otterweg, Tjonger, Oldeholtspade, Vinkingavaartweg, Buitenweg, Peperga, Steenwijkerweg, Nijksweg, Oosterbroekweg. Daarbij zijn steeds alle waargenomen roofvogels genoteerd (zie tabellen 4 en 5). Hoewel de wetenschappelijke waarde gering is, omdat de omstandigheden steeds weer anders zijn, sommige exemplaren meer opvallen dan andere soorten die zich slecht laten zien etc., geven deze tellingen toch een aardige indicatie van wat er 's winters zoal aanwezig is in Weststellingwerf.

Blauwe kiekendief Er werden maximaal twee exemplaren waargenomen op verschillende data, vooral in de Brandemeer en langs de Meenthe.

Havik Op 27 december 1997 werd een maximum van vier exemplaren waargenomen. De soort laat zich niet gemakkelijk zien, waardoor het aantal aanwezige exemplaren gauw onderschat wordt.

Sperwer Op 8 november 1997 werden maximaal 5 exemplaren waargenomen evenals op 17 januari 1999. Dit zal een fractie zijn van de werkelijke aantallen, want net als de Havik laat ook de Sperwer zich maar mondjesmaat zien.

Buizerd Er zijn maximaal 54 Buizerds

geteld op 31 januari 1999. Overal langs de route worden Buizerds aangetroffen, maar meestal zitten de grootste aantallen rond de Lendevallei en de Brandemeer. Een enkele keer werden meerdere exemplaren tegelijk gezien die gezamenlijk pieren zochten op akkerland.

Torenvalk Torenvalken laten zich gemakkelijker zien en dat leidde op 24 februari 1998 tot een maximum van 11 exemplaren.

Slechtvalk Slechts één waarneming op 8 november 1997. De laatste jaren bevindt zich rond de Brandemeer / Kooiweg een winterterritorium van de Slechtvalk en in de winter van 2003/2004 is ook noordelijk van de Lendevallei enkele keren een Slechtvalk waargenomen.

Geringde vogels buiten het broedseizoen

Naast alle geringde pullen zijn ook enkele volgroeide Buizerds en Torenvalken gevangen, geringd en gemeten (als dit nog niet gebeurd was) in de periode 1997-2002. Het betreft 68 Buizerds en 36 Torenvalken, in de meeste gevallen jonge vogels.

Buizerd

Van de Buizerd is tevens het karakter van het verenkleed genoteerd. Vrijwel geheel witte Buizerds werden gekarakteriseerd als 'zeer licht' (1x), maar wanneer de vogel voor iets meer dan de helft wit was, werden ze als 'licht' genoteerd (18x). 'Intermediaire' Buizerds zitten qua kleur tussen lichte en donkere Buizerds in (23x); vaak zijn dit Buizerds met bruine ruggen en een lichte borst. 'Donkere' Buizerds hebben maar weinig wit op de borst (9x) en bij 'zeer donkere' Buizerds is vrijwel geen enkel licht plekje te vinden (2x).

Literatuur

SOVON 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

BIJLSMA R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.

JAGER T. & T. VAN GALEN 2003. 10 jaar roofvogelonderzoek in Weststellingwerf. FFF-rapport 80. Fryske Feriening foar Fjildbiology, Wolvega.

Aantal terugmeldingen: 7

Max. afstand van ringplaats: Ringplaats: Steggerda, vindplaats: Broby (Zuid-Zweden): 639 km.

Aantal dagen na ringdatum: Een in Schafstedt, Schleswig Holstein (D) gevonden vogel werd na meer dan 4 jaar (1.556 dagen) teruggemeld.

Aantal reeds geringde vogels: 13

Max. afstand van ringplaats: Ringplaats Borculo, vindplaats Wolvega: 86 km.

Aantal dagen na ringdatum: Een in Nijeholtpade gevangen vogel was bijna 15 jaar (5.364 dagen) geleden in de buurt van Bakkeveen als nestjonge geringd.

Torenvalk

Aantal terugmeldingen: 2

Max. afstand van ringplaats: Ringplaats Oldelamer, vindplaats Brandemeer: 2 km.

Aantal dagen na ringdatum: 1.490 dagen. Dezelfde vogel als hierboven.

Aantal reeds geringde vogels: 4

Max. afstand van ringplaats: In Nieuwleuzen geringd en bij Steggerda gevangen: 36 km.

Aantal dagen na ringdatum: Na 2.783 dagen werd de in Nieuwleuzen geringde vogel bij Steggerda gevangen.

Roofvogelvervolg

Er is diverse keren roofvogelvervolg vastgesteld. Vaak is bewijslast het probleem om de daders te kunnen pakken. Een enkele keer is dit wel gelukt. Zo werden begin jaren '90 enkele jagers verbaliseerd die in de omgeving van de Blesbrug buizerdnesten hadden doorgeschoten. De vangst van een gefrustreerde jager in de eendenkooi van Nijelamer, voor het doden van zo'n 50 roofvogels en reigers met kastvallen en klemmen

zal ons lang heugen. Een ergerlijke vorm van verstoring vond plaats bij Blesdijke waar een grondeigenaar in 2002 steeds vuurtjes stookte onder de nestboom van een Boomvalk. Zelfs het vragen om begrip hielp niet, zodat de politie en AID een bekeuring moesten uitschrijven. Ook is vergiftigd aas gevonden, zijn jongen uit horsten verwijderd en werden nesten vernield. Maar de ogen en oren van de leden van de WRN-afdeling Weststellingwerf blijven op scherp staan, waardoor roofvogelvervolg niet ongehinderd kan plaatsvinden.

Buizerd

foto: Oane Tol

Toekomst

Wat de Werkgroep Roofvogels Weststellingwerf doet, nu en in de toekomst, is zo goed mogelijk de aantalsontwikkeling van de roofvogels proberen te volgen. Samen met politie, AID en iedereen die (roof)vogels na aan het hart ligt, proberen we vervolg tegen te gaan. Daarbij gaat het ons niet alleen om de roofvogels, maar om de natuur in het algemeen. En die heeft onze bescherming nodig.

Tom Jager, Steenwijkerweg 78, 8471 LC Wolvega, tel.: 0561-441561, e-mail: tjager07@freeler.nl
Thijs van Galen, Hobbemastraat 28, 8471 VW Wolvega, 0561-614522,
e-mail: werkgroep.roofvogels.nederland@wxs.nl